

ISSN 2524-0749 (Print)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757

Київський університет імені Бориса Грінченка
Borys Grinchenko Kyiv University

KS

Київські
історичні студії

Kyiv Historical Studies

2021, № 1(12)

Рік заснування: 2015
Виходить двічі на рік (червень, грудень)

The year of foundation: 2015
Published twice a year (June, December)

Засновник:
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Київські історичні студії
Науковий журнал

2021, № 1 (12)

Січень — червень

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 21908-11808Р (Серія «Історія»),
видане Міністерством юстиції України 23.02.2016 р.

Рік заснування: 2015

Виходить двічі на рік (червень, грудень)

З 2017 р. журнал є фаховим виданням
з історичних наук

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України
№ 1643 від 28.12.2019 р., Додаток 4, журнал увійшов
до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України

Журнал індексується в міжнародних бібліографічних
базах Google Scholar, Index Copernicus,
ERIH PLUS, Directory of Open Access Journals,
Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat

Журнал підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 4 від 29.04.2021 р.)

У журналі публікуються розвідки, присвячені актуальним
проблемам історії, історіографії та джерелознавства, теорії
та методології історичної науки, а також рецензії на фахові
публікації; перевага надається дослідженням з історичної
урбаністики, насамперед з історії Києва.

Журнал має власний веб-сайт.
URL: <http://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/index>

ISSN 2524-0749 (Print)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757.2021.1

Головний редактор:

Михайловський Віталій Миколайович,
доктор історичних наук, доцент (Україна).

Заступники головного редактора:

Салата Оксана Олексіївна,
доктор історичних наук, професор (Україна);
Щербак Віталій Олексійович,
доктор історичних наук, професор (Україна).

Відповідальний секретар:

Будзар Марина Михайлівна,
кандидат історичних наук, доцент (Україна).

Технічний секретар:

Куцик Руслан Ростиславович,
кандидат історичних наук (Україна).

Редакційна колегія:

Андрєєв Віталій Миколайович,
доктор історичних наук (Україна);
Бачинська Олена Анатоліївна,
доктор історичних наук (Україна);
Бурдо Наталія Борисівна,
кандидат історичних наук (Україна);
Відейко Михайло Юрійович,
доктор історичних наук (Україна);
Гуменюк Олена Анатоліївна,
кандидат історичних наук (Україна);
Кривошея Ірина Іванівна,
доктор історичних наук (Україна);
Котова Надія Сергіївна,
доктор історичних наук (Україна);
Рассамакін Юрій Якович,
кандидат історичних наук (Україна);
Саган Галина Василівна,
доктор історичних наук (Україна);
Срібняк Ігор Володимирович,
доктор історичних наук (Україна);
Черемісін Олександр Вікторович,
доктор історичних наук (Україна).

Іноземні члени редакційної колегії:

Ротері Марк (Rothery Mark),
доктор філософії (Велика Британія (Англія));
Руссев Ніколай (Russev Nikolai),
доктор історичних наук (Молдова).

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021
© Автори публікацій, 2021

Founder:
BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY

Certificate of State Registration
of Printed Mass Media (Series "History")
KB № 21908-11808P dated 23.02.2016
issued by the Ministry of Justice of Ukraine

The year of foundation: 2015

Published twice a year (June, December)

The journal has been a professional publication
on historical sciences since 2017.

According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine № 1643 dated 28.12.2019 (Annex 4),
the journal is included on the List of Scientific Professional
Editions of Ukraine (category "B")

The journal is indexed in international scientific database
Google Scholar, Index Copernicus,
ERIH PLUS, Directory of Open Access Journals,
Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat

The journal supports open access policy

Recommended for publication by the Academic Council
of Borys Grinchenko Kyiv University
(Rec. No. 4 dated 29.04.2021)

The journal publishes materials on topical issues of history,
historiography and source studies, theory and methodology
of history, as well as reviews of professional publications;
preference is given to research on urban history, especially the
history of Kyiv.

The journal has its own website.
URL: <http://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/index>

ISSN 2524-0749 (Print)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757.2021.1

Kyiv Historical Studies
The scientific journal

2021, № 1 (12)

January–June

Chief Editor:

Vitaliy Mykhailovskiy,
Doctor of History (Ukraine).

Deputies Chief Editor:

Oksana Salata,
Doctor of History (Ukraine);
Vitalii Shcherbak,
Doctor of History (Ukraine).

Executive Secretary:

Maryna Budzar,
PhD in History (Ukraine).

Technical Secretary:

Ruslan Kutsyk,
PhD in History (Ukraine).

Editorial Board:

Vitaliy Andreev,
Doctor of History (Ukraine);
Olena Bachynska,
Doctor of History (Ukraine);
Nataliya Burdo,
PhD in History (Ukraine);
Mykhailo Videiko,
Doctor of History (Ukraine);
Olena Gumeniuk,
PhD in History (Ukraine);
Nadia Kotova,
Doctor of History (Ukraine);
Iryna Kryvosheia,
Doctor of History (Ukraine);
Yurii Rassamakin,
PhD in History (Ukraine);
Halyna Sahan,
Doctor of History (Ukraine);
Ihor Sribniak,
Doctor of History (Ukraine);
Oleksandr Cheremisin,
Doctor of History (Ukraine).

Foreign Members of Editorial Board:

Mark Rothery,
PhD in History (England, United Kingdom);
Nikolai Russev,
Doctor of History (Moldova).

© Borys Grinchenko Kyiv University, 2021
© Authors of publications, 2021

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

<i>Срібняк І., Голоско С.</i> Часопис «Розсвіт» як ретранслятор думок і прагнень полонених українців табору Раштат у Німеччині: 1916–1917 рр.	6
<i>Стецишин О.</i> Діяльність Збірної станиці Української національної армії у Відні щодо залучення до складу Галицької армії військовослужбовців неукраїнського походження	14
<i>Міхеєв А.</i> Образ України у Великій Британії впродовж 1919–1920 рр.	22
<i>Базан Ю.</i> Проекти дипломатичного врегулювання «афганського питання» (1980–1981)	28
<i>Вароді Н.</i> Радянські війська й Угорська революція 1956 року в навчальних виданнях для вишів України	37

ДО РІЧНИЦІ СКАСУВАННЯ КРІПАЦТВА

<i>Литвинова Т.</i> «Білі плантатори» «білих рабів»: дворянство Лівобережної України напередодні Великої реформи	44
<i>Будзар М.</i> Музика в соціокультурному середовищі дворянського маєтку кінця XVIII — середини XIX ст.: з історії кріпацького оркестру Ґалаганів	58
<i>Ковальов Є., Терещенко Т.</i> «...Пани, люб'язні народу»: репрезентація початку Селянської реформи 1861 року в листах Василя Тарновського (старшого) Григорію Ґалагану	70
<i>Нікітін Ю.</i> Селянське землевладіння в Глухівському, Конотопському й Кролевецькому повітах Чернігівської губернії (друга половина XIX — початок XX ст.)	80

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Світленко С.</i> Яків Миколайович Бекман: між російською демократією та українським народолюбством	87
<i>Афанасьєв І.</i> Використання протикульового одягу в перестрілці 11 лютого 1879 р. у Києві	98
<i>Єгорова О.</i> Науково-педагогічна діяльність Костянтина Воблого в Імператорському університеті Св. Володимира	106
<i>Клименко Н., Трухан О.</i> Олександр Лотоцький і Борис Грінченко: до історії співпраці щодо публікації україномовної книжкової продукції (1900–1908)	115
<i>Кізлова А.</i> Київський інститут шляхетних дівчат у путівниках XIX — початку XX ст.	124
<i>Ієромонах Митрофан (Олексій Божко)</i> Протоієрей Сергій Афонський (1889–1963)	134
<i>Курильчук Н.</i> Олевське прикордоння як витвір радянсько-польської війни	142

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Мицик Ю., Тарасенко І.</i> Листи Івана Шпитковського до Михайла Грушевського	150
<i>Іванюк О., Мартьянова Я.</i> Питання розвитку освіти в діяльності Київської міської думи 1906–1910 рр.: за матеріалами періодичних видань	158
<i>Бонь О.</i> Гуманітарна інтелігенція Харкова 1920-х років в его-документах письменника Олекси Варавви (Кобця)	167
<i>Якубовський І.</i> Преса в механізмі Голодомору 1932–1933 рр. (на прикладі районних газет Київської області)	174

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

<i>Щербак В.</i> До витоків українського історіописання: Літопис Самійла Величка / упоряд.: Геннадій Боряк, Тетяна Таїрова-Яковлева. Київ: Кліо, 2020. 931 с.	181
<i>Бонь О.</i> Ходак І. О. Людський заробіток. Данило Щербаківський: силльвета українського мистецтвознавства. Харків — Київ, 2020. 546 с.	183
<i>Саган Г.</i> До 120-річчя переселення українців на землі Хорватії: Українці Хорватії: матеріали і документи (книга друга) / упоряд. Славко Бурда. Загреб, 2020. 320 с.	185

WORLD HISTORY

- I. Sribniak, S. Holosko.* The Newspaper «Rozsvit» as a Medium for Thoughts and Aspirations of Ukrainian Prisoners of War at the Camp Rastatt in Germany: 1916–1917 6
- O. Stetsyshyn.* Activities of the Assembly Center of the Ukrainian National Army in Vienna for Recruitment of Non-Ukrainian Soldiers to the Galician Army 14
- A. Mikheiev.* The Image of Ukraine in Great Britain during 1919–1920s 22
- Yu. Bazan.* Diplomatic Settlement Projects of the “Afghan Issue” (1980–1981) 28
- N. Varadi.* Soviet Forces and the Hungarian Revolution of 1956 in Educational Publications for Ukrainian Universities 37

ON THE ANNIVERSARY OF THE ABOLITION OF SERFDOM

- T. Lytvynova.* “White Planters” of “White Slaves”: the Nobility of the Left-Bank Ukraine on the Eve of the Great Reform 44
- M. Budzar.* Music in Social and Cultural Environment in a Noble Estate in the end of the 18th — the mid of the 19th century: from the History of Serf Orchestra of Galagan’s Family 58
- Ye. Kovalov, T. Tereshchenko.* “...The Noblemen Who are Kind to the People”: Representation Reform of 1861 in the Beginning of the Emancipation Reform of 1861 in the Letters of Vasyl Tarnovsky Sr. to Hryhoriy Galagan 70
- Yu. Nikitin.* State of Peasant Land Ownership in Hlukhiv, Konotop and Krolevets Counties of Chernihiv Province (mid 19th — beginning 20th century) 80

HISTORY OF UKRAINE

- S. Svitlenko.* Yakiv Mykolaiovych Beckman: between Russian Democracy and Ukrainian Patriotism 87
- I. Afanasiev.* Use of Bulletproof Clothing in the Shooting of February 11, 1879 in Kyiv 98
- O. Yehorova.* Scientific and Pedagogical Activity of Konstantyn Voblyi at the Imperial University of St. Volodymyr 106
- N. Klymenko, O. Trukhan.* Oleksandr Lototsky and Borys Grinchenko: concerning cooperation on the publication of Ukrainian-language books (1900–1908) 115
- A. Kizlova.* Kyiv Institute for Noble Maidens in the Guidebooks (19th — early 20th century) 124
- Hieromonk Mitrophan (Oleksii Bozhko).* Archpriest Serhii Afonskyi (1889–1963) 134
- N. Kurylchuk.* The Olevsk Borderline as the Creation of the Polish-Soviet War 142

SOURCES STUDIES

- Yu. Mytsyk, I. Tarasenko.* Letters of Ivan Shpitkosky to Mykhailo Hrushevsky 150
- O. Ivanyuk, Ya. Martianova.* Education Development Issue in Activity of Kyiv City Council in 1906–1910s: Based on Information from Periodicals 158
- O. Bon.* Kharkiv Humanitarian Inteligence of 1920s in Ego-Documents of the Writer Oleksa Varavva (Kobets) 167
- I. Yakubovskyyi.* The Media in the Mechanism of Holodomor of 1932–1933s (Kyiv Regional Newspapers: case study) 174

REVIEWS AND NOTES

- V. Shcherbak.* To the Origins of Ukrainian Historiography: Chronicle of Samiil Wieliczko. Edited by: Gennady Boryak, Tetiana Tairova-Yakovleva. Kyiv, 2020. 931 p. 181
- O. Bon.* Iryna Khodak Human earnings: Danylo Shcherbakivsky: the silhouette of Ukrainian art history. Kharkiv-Kyiv, 2020. 546 p. 183
- G. Sagan.* To the 120th Anniversary of the Resettlement of Ukrainians on the Land of Croatia: Ukrainians of Croatia: Materials and Documents (Book two). Edited by: Slavko Burda. Zagreb, 2020. 320 p. 185

Наталія Вароді,
доцентка кафедри історії
та суспільних дисциплін
Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці II,
кандидатка історичних наук,
Берегове, Україна

Natalia Varadi,
Associate Professor of the Department
of History and Social Sciences,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian
Hungarian College of Higher Education,
PhD in History,
Beregovo, Ukraine

e-mail: lia@kmf.uz.ua, 0667917690
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4175-4928>

УДК 355.4 (47): 94 (439) «1956»
DOI: 10.28925/2524-0757.2021.15

Радянські війська й Угорська революція 1956 року в навчальних виданнях для вишів України

У статті визначено основні тенденції висвітлення ролі радянських військ під час Угорської революції 1956 р. в підручниках і навчальних посібниках для вишів, виданих у незалежній Україні. Зважаючи на когнітивний і регулятивний зміст останніх, зроблено порівняння авторського бачення обставин, за яких радянські війська втрутились у революцію, їхні дії в Угорщині й втрати. З огляду на рефлексивний чинник проаналізовано, наскільки згадки про участь цих військ у революції оцінкові й / або емоційно забарвлені.

Ключові слова: підручник, навчальний посібник, Угорська революція 1956 р., радянські війська, когнітивний зміст, регулятивний зміст, рефлексивний зміст.

Soviet Forces and the Hungarian Revolution of 1956 in Educational Publications for Ukrainian Universities

Educational publications are an integral part of the historiographical process. Their content is affected by academic traditions. Textbooks are also a multilayer cultural product and form of expression of critical thinking of historians. They also influence the choice of learning strategy. The educational text contents cognitive, regulatory and reflexive information. Thus, it is important as the contradictory phenomena and events of the past, such as the actions of Soviet forces in Hungary of 1956, are conveyed in publications of this kind. To consider how these actions are presented in textbooks for high schools is important for a theoretical understanding of the level of these educational publications and to outline the prospects for their improvement.

The subject of the study is the interpretation of the role of Soviet forces during the Hungarian Revolution of 1956 in textbooks and manuals for universities published in the independent Ukraine. The article is based on the principles of historicism and objectivity; analysis, synthesis, comparative historical method. The main features of the research are the location and interrogation of all the appropriate educational publications to dissolve a problem.

The participation of Soviet troops in the Hungarian Revolution of 1956 is covered in a similar way in the analysed textbooks and manuals except at first the losses of the Soviets. The story is slightly misrepresented in two manuals. O. Ivanytska covered the topic in the most balanced way. Emotional expressions do not interfere with the achievement of the main educational goal of the textbooks and manuals. There are no relations between their content and timing. In general, it is desirable for students to study all the analysed educational publications at the same time.

Key words: textbook, tutorial, Hungarian Revolution of 1956, Soviet forces, cognitive content, regulatory content, reflective content.

Навчальні видання — один із різновидів історіографічних джерел, що є невід’ємним складником історіографічного процесу. На змістовому наповненні навчальної літератури, зокрема призначеної для студентів закладів вищої освіти, опосередковано позначаються академічні традиції висвітлення історичного досвіду (Козак О. В., 2020. С. 291; Колесник І., 2013. С. 62). Також підручники є багатошаровим продуктом культури, медіаторами між історичною наукою та освітнім середовищем (Огоновская І. С., 2011. С. 280), своєрідними виразниками критичного мислення істориків та впливають на вибір навчальної стратегії під час викладання (Ramoroka D., Engelbrecht A., 2015. Р. 99–100). Для навчального тексту характерний зміст як когнітивної (фактологічні й теоретичні елементи), так і регулятивної (тієї, що керує сприйняттям, розумінням тексту) й рефлексивної (тієї, що виявляє авторське ставлення) інформації (Шевчук Л. М., 2015. С. 347). Таким чином, особливого значення набуває те, як у виданнях цього виду передаються суперечливі явища й події минулого. Однією з таких потенційно складних для пояснення тем є дії радянських військ під час революції в Угорщині 1956 р., для перебування яких в країні з кінця 1955 р. не існувало жодних правових підстав (Держалюк М. С., 2017. С. 112–113). Розглянути, як ці дії представлені в підручниках для вищої школи, важливо як для теоретичного осмислення рівня відповідних навчальних видань, так і для окреслення перспектив удосконалення навчальної літератури.

Загалом підручники з історії для вищої школи, видані в Україні за період незалежності, вже встигли привернути увагу істориків. Олена Лукачук та Станіслав Лисенко звернулися до проблематики, пов’язаної з добою Великого князівства Литовського (Лукачук О. В., 2012; Лисенко С. І., 2013). Світлана Костилова схарактеризувала віддзеркалення основних принципів полікультурності та поліетнічності й розмаїття образів Європи у вишівських підручниках з історії України (Костилова С. О., 2017; Костилова С. О., 2018). Наталя Самойленко простежила наступність наукової традиції у підході до історії Болгарії 1944–1989 рр. в українській навчальній літературі, що побачила світ між 1966 і 2010 рр. (Самойленко Н. І., 2018). Олена Козак розглянула, як до українських підручників та посібників для вищої школи входили теми з соціальної історії південних і західних слов’ян у 1991–2000-ні рр. (Козак О. В., 2020). Щодо Угорської революції, то Степан Віднянський, який присвятив її висвітленню в українській історіографії й мемуаристиці окрему статтю, згадав про те, що об’єктивне узагальнення історії подій 1956 р. міститься «в ґрунтовному й інноваційному навчальному посібнику для

гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів “Історія Центрально-Східної Європи” за редакцією проф. Леоніда Зашкільняка та багатьох інших шкільних і вишівських підручниках України» (Віднянський С., 2017. С. 458–459). Втім, ані прізвищ авторів, ані назв цих підручників наведено не було. Можливо, через прагнення використати обмежений обсяг студії передусім для характеристики суто наукових праць.

Мета статті — визначити основні тенденції у висвітленні ролі радянських військ під час Угорської революції 1956 р. в підручниках і навчальних посібниках для вищої школи, виданих у незалежній Україні.

З огляду на когнітивний і регулятивний зміст підручників було поставлено такі завдання: порівняти те, як автори окреслюють: а) обставини, за яких радянські війська втруtilись у перебіг революції; б) конкретні дії цих підрозділів на території Угорщини; в) втрати радянської сторони. З огляду на рефлексивний чинник — проаналізувати, наскільки оцінковими і / або емоційно забарвленими є згадки про участь радянських військ в Угорській революції.

Навчальні посібники, де вся інформація, пов’язана з революцією, вкладається в один абзац, а з темою статті — в одне речення (Гончар Б. М., Козицький М. Ю., Мордвінцев В. М., Слюсаренко А. Г., 2007; Горбань Ю. А., 2003. С. 191), докладніше аналізуватися не будуть.

Стосовно обставин, за яких радянські війська втруtilись в перебіг революції, то Валерій Яровий, Сергій Антонюк і Андрій Чепусов у підручнику з історії новітнього часу країн Центральної та Південно-Східної Європи, опублікованому 1995 р., після характеристики передумов і перших подій революції вказали, що в ніч з 23 на 24 жовтня 1956 р. на тлі все більшого загострення становища в Будапешті уряд Угорщини звернувся до радянського військового командування по допомогу (Яровий В. І., Антонюк С. М., Чепусов А. Т., 1995. С. 41–42). Про те саме йдеться й в одноосібному підручнику В. Ярового з новітньої історії Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст., надрукованому через 10 років (Яровий В. І., 2005. С. 490–491). Згадано в цих підручниках і про прохання допомоги, спрямоване до командування радянської армії з боку робітничо-селянського уряду Яноша Кадара, створеного 3 листопада 1956 р. після арешту угорської делегації на переговорах радянсько-угорської комісії з урегулювання відносин між країнами (Яровий В. І., Антонюк С. М., Чепусов А. Т., 1995. С. 45; Яровий В. І., 2005. С. 494). У підручнику 2005 р. зовнішні фактори, зокрема роль політики Дуайта Ейзенхауера, які підштовхнули радянське керівництво надати Угорщині «інтернаціональну допомогу», тобто ухвалити в ніч на 30 жовтня рішення про військове вторгнення (операцію

«Вихор»), а також місцевість, звідки виступав Янош Кадар (радянське Закарпаття) (Яровий В. І., 2005. С. 490–491), схарактеризовано більш розгорнуто, а отже, зрозуміліше для студентів, на яких розраховано видання.

Володимир Газін і Сергій Копилов у посібнику з новітньої історії країн Європи та Америки (1945–2000), що вийшов 2000 р., пояснили, як народний виступ переріс у збройну боротьбу й поширився, чим налякав, змусивши звернутися по допомогу до Москви, «керівництво країни» (Газін В. П., Копилов С. А., 2000. С. 307). Введення до Угорщини додаткових радянських сил висвітлено загалом схоже з підручником В. Ярового 2005 р., лише є уточнення про те, що рішення було узгоджене з іншими соціалістичними країнами, а початок операції «Вихор» й заява Я. Кадара відбулися «майже водночас» (Газін В. П., Копилов С. А., 2000. С. 309–310). При цьому остання заувага без точної вказівки на те, що ж було раніше — початок операції чи заява, не робить текст зрозумілішим, що може одного читача змусити шукати додаткову інформацію, а іншого — «вгадувати» цю послідовність під час відповіді на занятті, заліку чи іспиті, ризикуючи зниженням оцінки.

У розділі 10, § 5 «Комуністичний режим в Угорщині» виданого 2001 р. за ред. Леоніда Зашкільняка колективного посібника з історії Центрально-Східної Європи Геннадій Кипаренко коротко навів причини й опис основних подій початку революції, а потім вказав, що до радянських військ в Угорщині звернулося керівництво Угорської партії трудящих (УПТ) водночас із призначенням Імре Надя головою уряду. Щодо введення нових військ з-за меж держави, автор пояснив це тривогою СРСР за те, що Угорщина може відділитися від комуністичного табору (через оголошення про вихід з Організації Варшавського договору). Послідовність подій передано так: «На світанку 4 листопада нові радянські війська ввійшли до Угорщини. Одночасно було оголошено про сформування “революційного робітничо-селянського уряду Угорщини”, очоленого одним з діячів колишньої УПТ Яношем Кадаром» (Кипаренко Г., 2001. С. 547). Тобто про те, що Янош Кадар окремо звертався до представників радянської влади, в посібнику не йдеться.

Ольга Іваницька в посібнику 2003 р. з новітньої історії країн Європи та Америки (1945–2002) серед вимог демонстрантів, висунутих ще до 23 жовтня 1956 р., вказала й заклик вивести радянські війська з Угорщини. Щодо подій у ніч з 23 на 24 жовтня, коли вже точилися бої між повстанцями й силами державної безпеки, уточнено, що Імре Надь, якого призначив головою уряду пленум ЦК УПТ, не заперечував проти рішення про передислокацію в Будапешт радянських

військ. Проте, коли останні вже були в місті, відхилив прохання радянського посла в Угорщині Юрія Андропова підписати звернення до керівництва СРСР про допомогу. Це зробив колишній глава уряду А. Хедегюш (Іваницька О. П., 2001. С. 393). Тож саме в цьому посібнику події на початку революції більш персоналізовано, що робить виклад значно зрозумілішим.

Докладно описано, як і чому в Москві ухвалили рішення про великомасштабне застосування воєнної сили, яке узгодили з лідерами інших соціалістичних країн. Є згадка про введення додаткових радянських сил до 2 листопада й вимоги уряду Угорщини це деталізували. Пояснено, на тлі яких подій Яноша Кадара доставили до Москви й 3 листопада визначили склад його уряду. Стосовно прохання Я. Кадара до СРСР вказано, що 4 листопада він уже повідомив з Сольнока співвітчизникам, що запросив радянські війська. Розкрито, як і де радянські підрозділи готувались, а після арешту угорської делегації на переговорах 4 листопада ввійшли до Будапешта (Іваницька О. П., 2001. С. 396–398). Отже, Ольга Іваницька використала інформацію з більшої кількості джерел, ніж попередньо згадані автори.

Андрій Грубінко в посібнику з історії держави і права зарубіжних країн, виданому 2010 р., коротко зупинився на передумовах і початку розгортання революції, а потім, без уточнення числа жовтня, додав «До Угорщини введено радянські війська». Далі знову конспективно передано основні події, зокрема утворення уряду Я. Кадара, та вказано: «Радянські війська силою зброї придушили повстання» (Грубінко А. В., 2010. С. 382). Тобто взагалі не висвітлено обидва звернення угорської сторони до представників СРСР. Близький за логікою викладу посібник з історії Центрально-Східної Європи (кін. XVIII — поч. XXI ст.) Сергія Рудька в доповненій версії 2010 р., але те, що 4 листопада радянські війська почали вторгнення, формально пояснене закликом уряду Я. Кадара (Рудько С. О., 2010. С. 144–145), тут висвітлено докладніше.

Андрій Бредіхин і Валерій Завадський у посібнику з сучасної історії країн Західної Європи та Америки (1918–2009), що побачив світ 2011 р., у ході характеристики подій до рішення СРСР придушити революцію зброєю не згадують про радянську присутність в Угорщині на початку революції взагалі (Бредіхин А. В., Завадський В. М., 2011. С. 479). Тож студент, який скористається під час підготовки тільки цим посібником, може виявитися дезінформованим. Щодо згаданої ухвали, то є уточнення стосовно її передумов, узгодження з соціалістичними країнами, формування уряду Я. Кадара в Москві та інформація про те, що 4 листопада радянські війська почали бойові дії після того, як: «Уряд Кадара назвало себе Угорським революційним робочо-селянським урядом;

заявило, що справа соціалізму в небезпеці й звернулося до Радянського Союзу із проханням про допомогу» (Бредіхін А. В., Завадський В. М., 2011. С. 480) (курсив мій. — Авт.). Впадає в око невиправлений машинний переклад з російської в наведеній цитаті, що засвідчує використання в посібнику, зокрема, й російськомовних носіїв інформації.

Аналізуючи вказівки на дії радянських військ в Угорщині, зупинятимемось лише на тих виданнях, де є якісь подробиці, окрім того, що ці військові підрозділи переміщувалися територіально.

Як-от, у підручниках, до підготовки яких був залучений В. Яровий, коротко відзначено, що 24 жовтня радянські підрозділи розташувалися в Будапешті біля державних установ і стратегічних об'єктів (Яровий В. І., 2005. С. 492). Згадки про бої та опір після повномасштабного вторгнення (Яровий В. І., Антонюк С. М., Чепусов А. Т., 1995. С. 45; Яровий В. І., 2005. С. 492–495) не деталізовані. Володимир Газін і Сергій Копилов не оминули увагою братання радянських танкістів і офіцерів із демонстрантами 29 жовтня біля будівлі парламенту й радянську підтримку збройних акцій угорських органів безпеки після розстрілу цього змішаного натовпу (Газін В. П., Копилов С. А., 2000. С. 308). Тож у їхньому посібнику добре передано суперечливість ситуації в Будапешті. Геннадій Кипаренко акцентував увагу лише на боях (без деталей), які точилися з радянською участю на різних етапах революції (Кипаренко Г., 2001. С. 547), що в цілому не викривлює сприйняття тогочасних подій.

Ольга Іваницька уточнила, що до Будапешта (брати під охорону деякі мости, приміщення парламенту, ЦК УПТ, радянського посольства) дивізії СРСР увійшли з наказом не застосовувати зброю, який виконували, хоча й були обстріляні, а люди закидали камінням їхні бойові машини. Також у розділі є інформація про те, що війська на марші прикривала винищувальна авіація, у той час як бомбардувальна очікувала на аеродромах. Щодо подій 25 жовтня, докладно висвітлено обставини, за яких радянські сили відкрили вогонь, згадано про те, як радянські танкісти обстріляли роту угорської охорони, переплутавши її з повстанцями. Бої між 4 і 10 листопада в Будапешті схарактеризовано як інтенсивні (Іваницька О. П., 2001. С. 394–398). Тобто знову помітне залучення більшої кількості джерел інформації, ніж в інших авторів, та прагнення висвітлювати події зрозуміло для студентів.

Сергій Рудько лише лаконічно зазначив про 24 жовтня, що радянські війська, введені до Будапешта, «зайняли стратегічні пункти міста, але в сутички з повсталими не вступали» (Рудько С. О., 2010. С. 144). Отже, у читачів може

скластися враження, що збройного втручання з боку військових взагалі не було.

Втрати радянської сторони в кожному з видань, де вони наводяться, схарактеризовано по-різному: 669 убитих, 1450 поранених, 54 зниклих безвісти (Яровий В. І., Антонюк С. М., Чепусов А. Т., 1995. С. 46); близько 1,6 тис. убитими, близько 2 тис. пораненими (Газін В. П., Копилов С. А., 2000. С. 310); понад 3 тис. убитих і поранених (Яровий В. І., 2005. С. 495); 649 убитих, понад 1200 поранених (Бредіхін А. В., Завадський В. М., 2011. С. 480). Це свідчить про те, що автори користувалися різними джерелами інформації. Лише у двох посібниках є вказівки на загальну чисельність радянських формувань як на «60-тисячне угруповання» (Газін В. П., Копилов С. А., 2000. С. 309) або на сили, які мали перевагу над 15 тис. повстанців (Яровий В. І., 2005. С. 495), що допомагає хоча б приблизно оцінити відсоток втрат від загалу.

У визначенні того, наскільки оцінковими і/або емоційно забарвленими є згадки про участь радянських військ в Угорській революції, перш за все впадає в око назва підрозділу в підручнику В. Ярового, С. Антонюка й А. Чепусова — «Трагедія антитоталітарної революції в Угорщині» — з одного боку, дуже промовиста, з іншого — така, що віддзеркалює думку лише прибічників революції. Назву «запрошення» щодо обох звернень по радянську підтримку автори брали в лапки, чим наочно підкреслили формальність цих акцій. Визначення радянських підрозділів назвою «окупанти» зроблено без пояснення правових підстав для цього. Тож непідготовлений читач може сприйняти вислів як суто оцінковий. Наведені втрати радянських військ названо значними, хоча без інформації про їхнє співвідношення із загальною чисельністю (Яровий В. І., Антонюк С. М., Чепусов А. Т., 1995. С. 40–46). Це видається радше емоційною оцінкою.

Володимир Газін і Сергій Копилов також дали підрозділу посібника промовисту назву «Народне повстання й перервана революція 1956 р.», проте уникнули цілковитої односторонності. Посібник містить численні вислови на зразок: «на бік обурених народних мас перейшли...», «наросли криваві події», «пролунали смертоносні постріли по мирних демонстрантах», «не лише Гере, а й органи безпеки стали об'єктами народного гніву», «Кремлівські емісари “благословляли”» — доцільні радше в публіцистичному, а не в навчально-методичному тексті. При цьому уточнення про те, що угорці сприйняли перехід радянських військ до бойових дій як наругу над суверенітетом і національною незалежністю своєї держави (Газін В. П., Копилов С. А., 2000. С. 307–308), дуже важливе для розуміння теми загалом. В. Яровий, у підручнику якого за 2005 р. про події 24 жовтня в Будапешті йдеться майже

тими самими словами, що й у посібнику В. Газіна та С. Копилова, всіх названих відверто публіцистичних зворотів уникнув. Порівняно з 1995 р. помітна зміна назви підрозділу на нейтральнішу: «Народно-демократична революція 1956 р. та її придушення» (Яровий В. І., 2005. С. 490–493).

Геннадій Кипаренко, Ольга Іваницька й Андрій Бредіхін із Валерієм Завадським висвітлили події достатньо стримано, окрім визначення боїв у Будапешті як «запеклих», «впертих» (Кипаренко Г., 2001. С. 547), «завзятих» (Бредіхін А. В., Завадський В. М., 2011. С. 480) без наведення критерію такої оцінки; вживання назви «окупанти» щодо радянських сил без пояснення й емоційно забарвлених висловів «вдерлися» (Іваницька О. П., 2003. С. 393–398) щодо сил, які ввійшли в Будапешт у ході операції «Вихор», та «зажадав виводу радянських військ» (Бредіхін А. В., Завадський В. М., 2011. С. 480) щодо вимог Імре Надя, як глави уряду. Виклад Андрія Грубінка, як і Сергія Рудька, суто конспективний, хоча останній і навів більше деталей.

Отже, у підручниках і посібниках із навчальних дисциплін, під час вивчення яких згадується Угорська революція 1956 р., участь у ній радянських військ висвітлюється в основних рисах схоже. Найбільше розбіжностей у наведених даних про втрати радянської сторони, бо автори, ймовірно, визнавали різні джерела достатньо достовірними для цитування в навчальному виданні. Місцями викривлена картина подій, можливо, через нерівномірне скорочення початкового тексту, що є в посібниках Сергія Рудька, Андрія Бредіхіна й Валерія Завадського. Натомість Ольга Іваницька підійшла до висвітлення теми найбільш ґрунтовно та виважено, а також найпропорційніше приділила увагу різним етапам втручання радянських сил у перебіг революції. Навіть у найбільш публіцистично забарвлених із розглянутих посібників уживані емоційні вислови не заважають досягненню основної навчальної мети підрозділів. Перспективним є порівняння того, як тема висвітлюється в українських та угорських підручниках для вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

- Бредіхін А. В., Завадський В. М. Сучасна історія країн Західної Європи та Америки (1918–2009 рр.). Донецьк, 2011. 604 с.
- Віднянський С. Угорська революція 1956 року в українській історіографії та мемуаристиці // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. С. 455–464.
- Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945–2000 рр.: навч. посіб. для студ. гуманітарних спеціальностей. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. 476 с.
- Гончар Б. М., Козицький М. Ю., Мордвінцев В. М., Слюсаренко А. Г. Всесвітня історія: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 694 с.
- Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль, 2010. 392 с.
- Держалюк М. С. Угорська революція 1956 року: причини, результати та уроки (частина 2) // Проблеми всесвітньої історії. 2017. № 2. С. 110–137.
- Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002): навч. посіб. Вінниця: Фоліант, 2003. 560 с.
- Історія сучасного світу. Соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посіб. / за ред. Ю. А. Горбаня. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Вікар, 2003. 435 с.
- Кипаренко Г. Розділ 10, § 5. Комуністичний режим в Угорщині // Історія Центрально-Східної Європи: посіб. для студ. іст. і гуманіт. факультетів ун-ів / Зашкільняк Л. (ред.). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. С. 545–549.
- Козак О. В. Соціальна історія південних та західних слов'ян (1991–2000-ні рр.) в українській навчальній літературі // Сторінки історії. 2020. Вип. 51. С. 289–304. DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220192.
- Колесник І. Українська історіографія. Концептуальна історія. Київ: Інститут історії НАН України, 2013. 566 с.
- Костилова С. О. Образи Європи у наративах підручників з історії України для вищої школи // Сторінки історії. 2018. Вип. 46. С. 226–241. DOI: 10.20535/2307-5244.46.2018.136904.
- Костилова С. О. Полікультурність та поліетнічність на сторінках підручників з історії України для вищої школи // Сторінки історії. 2017. Вип. 45. С. 126–142. DOI: 10.20535/2307-5244.45.2017.117734.
- Лисенко С. І. Природа литовсько-руської державності в сучасних підручниках та посібниках з історії України для вищої школи // Сторінки історії. 2013. Вип. 36. С. 165–176.
- Лукачук О. В. Литовська тема в українській навчальній літературі // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. 2012. Вип. 58 (№ 3). С. 62–67.

- Огоновская И. С. Школьный учебник отечественной истории. Учебные издания как исторический источник // Документ. Архив. История. Современность. 2011. Вып. 12. С. 264–286.
- Рудько С. О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII — поч. XXI ст.): навч.-метод. посіб. з курсу. Вид. 2-ге, доповн. Острог, 2010. 220 с.
- Самойленко Н. І. Образ Болгарії (1944–1989) в українській навчальній літературі 1966–2010 рр. // Дриновський збірник = Дриновски сборник. 2018. Т. 11. С. 384–390.
- Шевчук Л. М. Текст підручника як джерело інформації // Проблеми сучасного підручника. 2015. Вип. 15 (2). С. 344–350.
- Яровий В. І., Антонюк С. М., Чепусов А. Т. Історія новітнього часу країн Центральної та Південно-Східної Європи 1944–1994 рр. К.: Промінь, 1995. 164 с.
- Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ століття: підручник. К.: Генеза, 2005. 816 с.
- Ramoroka D., Engelbrecht A. The Role of History Textbooks in Promoting Historical Thinking in South African Classrooms // Yesterday and Today. № 14. 2015. P. 99–124. DOI: 10.17159/2223-0386/2015/n14a5.

REFERENCES

- Bredikhyn, A. V., Zavadskyi, V. M. (2011). Suchasna istoriia krain Zakhidnoi Yevropy ta Ameryky (1918–2009 rr.). Donetsk [in Ukrainian].
- Derzhaliuk, M. S. (2017). Uhorska revoliutsiia 1956 roku: prychny, rezultaty ta uroky (chastyna 2) [The Hungarian Revolution of 1956: Causes, Effects and Lessons (Part 2)]. *Problemy vsesvitnoi istorii [Problems of World History]*, 2, 110–137 [in Ukrainian].
- Hazin, V. P., Kopylov, S. A. (2000). *Novitnia istoriia krain Yevropy ta Ameryky. 1945–2000 rr.: navchalnyi posibnyk dlia studentiv humanitarnykh spetsialnostei*. Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
- Honchar, B. M., Kozytskyi, M. Yu., Mordvintsev, V. M., Sliusarenko, A. H. (2007). *Vsesvitnia istoriia, navchalnyi posibnyk*, Kyiv [in Ukrainian].
- Horban, Yu. A. (Ed.). (2003). *Istoriia suchasnoho svitu. Sotsialno-politychna istoriia XV–XX stolit: navch. posibnyk, 2-e vyd., dop. i pererob.*, Kyiv [in Ukrainian].
- Hrubinko, A. V. (2010). *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain: Navchalnyi posibnyk*, Ternopil [in Ukrainian].
- Ivanytska, O. P. (2003). *Novitnia istoriia krain Yevropy ta Ameryky (1945–2002)*. Navchalnyi posibnyk, Vinnytsia [in Ukrainian].
- Kolesnyk, I. (2013). *Ukrainska istoriografii. Kontseptualna istoriia*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kostyliieva, S. O. (2018). Obrazy Yevropy u naratyvakh pidruchnykiv z istorii Ukrainy dlia vyshchoi shkoly [Images of Europe in the Narratives of University Textbooks on the History of Ukraine]. *Storinky istorii [History Pages]*, 46, 226–241 [in Ukrainian]. DOI: 10.20535/2307-5244.46.2018.136904
- Kostyliieva, S. O. (2017). Polikulturnist ta polietnichnist na storinkakh pidruchnykiv z istorii Ukrainy dlia vyshchoi shkoly [Multiculturalism and Polyethnicity in Textbooks on the History of Ukraine for Higher School]. *Storinky istorii [History Pages]*, 45, 126–142 [in Ukrainian]. DOI: 10.20535/2307-5244.45.2017.117734
- Kozak, O. V. (2020). Sotsialna istoriia pivdennykh ta zakhidnykh slovia (1991–2000-ni rr.) v ukrainskii navchalnii literaturi [Social History of Southern and Western Slavs (1991–2000) in Ukrainian Educational Literature]. *Storinky istorii [History Pages]*, 51, 289–304 [in Ukrainian]. DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220192
- Kyparenko, H. (2001). Rozdil 10, § 5. Komunistychnyi rezhym v Uhorschchyni. In: Zashkilniak, L. (Ed.). *Istoriia Tsentralno-Skhidnoi Yevropy*. Posibnyk dlia studentiv istorychnykh i humanitarnykh fakultetiv universytetiv, Lviv, 545–549 [in Ukrainian].
- Lysenko, S. I. (2013). Pryroda lytovsko-ruskoj derzhavnosti v suchasnykh pidruchnykakh ta posibnykakh z istorii Ukrainy dlia vyshchoi shkoly. *Storinky istorii [History Pages]*, 36, 165–176 [in Ukrainian].
- Lukachuk, O. V. (2012). Lytovska tema v ukrainskii navchalnii literaturi [Lithuanian Theme in Ukrainian Educational Literature]. *Hileia. Istorychni nauky. Filosofski nauky. Politychni nauky*, 58 (3), 62–67 [in Ukrainian].
- Ogonovskaia, I. S. (2011). Shkolnyi uchebnyk otechestvennoi istorii. Uchebnye izdaniia kak istoricheskii istochnik. *Dokument. Arhiv. Istoriia. Sovremennost*, 12, 264–286 [in Russian].
- Ramoroka, D., Engelbrecht, A. (2015). The Role of History Textbooks in Promoting Historical Thinking in South African Classrooms. *Yesterday and Today*, 14, 99–124 [in English]. DOI: 10.17159/2223-0386/2015/n14a5

- Rudko, S. O. (2010). *Istoriia Tsentralno-Skhidnoi Yevropy* (kin. XVIII — poch. XXI st.): Navchalno-metodychnyi posibnyk z kursu, Vyd. 2, dopovn, Ostroh [in Ukrainian].
- Samoilenko, N. I. (2018). *Obraz Bolharii (1944–1989) v ukrainskii navchalnii literaturi 1966–2010 rr.* [The Image of Bulgaria (1944–1989) in the Ukrainian Educational Literature of 1966–2010s]. *Drynovskiyi zbirnyk = Drynovsky sbornik*, 11, 384–390 [in Ukrainian].
- Shevchuk, L. M. (2015). *Tekst pidruchnyka yak dzherelo informatsii* [A Textbook as a Source of the Information]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 15 (2), 344–350 [in Ukrainian].
- Vidnianskyi, S. (2017). *Uhorska revoliutsiia 1956 roku v ukrainskii istoriohrafii ta memuarystytsi* [The 1956 Hungarian Revolution in Ukrainian Historiography and Memoirs]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky*, 26, 455–464 [in Ukrainian].
- Yarovyi, V. I., Antoniuk, S. M., Chepusov, A. T. (1995). *Istoriia novitnioho chasu krain Tsentralnoi ta Pivdenno-Skhidnoi Yevropy 1944–1994 rr.* Kyiv [in Ukrainian].
- Yarovyi, V. I. (2005). *Novitnia istoriia Tsentralnoievropeiskykh ta Balkanskykh krain XX stolittia: pidruchnyk*, Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 12.03.2021.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

Наукове видання
Scientific publication

Київські історичні студії

Kyiv Historical Studies

2021, № 1 (12)

Науковий журнал
Scientific journal

Науково-методичний центр видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М. М. Прядко*
Заступник завідувача НМЦ видавничої діяльності,
відповідальна за випуск *А. М. Даниленко*

Редактори: *Л. В. Потравка, Л. Ю. Столітня*
Верстальник *Н. І. Погорєлова*
Дизайнер *Т. В. Нестерова*

Підписано до друку 25.06.2021 р. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 21,68. Обл.-вид. арк. 24,53. Наклад 100 пр. Зам. № 1-56.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі «Інтернет» без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.